

Герман Панов — фахівець з біології напівводних звірів та дослідник фауни Чорнобильської зони

Віталій Смаголь

Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (Київ)
e-mail: v.smagol@gmail.com; orcid: 0000-0001-5277-2422

SMAGOL, V. Herman Panov, a specialist in the biology of semi-aquatic mammals and researcher of the fauna of the Chernobyl Zone. — A significant part of the essay is devoted to the virtues of Herman Mikhailovich, the memories of his friends and colleagues. At the same time, the scientific achievements of the scientist are highlighted, which are mainly related to measures for re-acclimatization, protection, and rational use of the beaver. Special attention is paid to his study of habitats, forage base, parasitofauna of species, etc. At the same time, G. M. Panov studied the migration and accumulation of radionuclides in mammalian tissues in the Chernobyl Exclusion Zone.

Біографічні деталі

Герман Панов народився в с. Алатир (Чувашія) в сім'ї військового. Після низки переїздів сім'я осіла в Горькому (Нижній Новгород). Звідти вступив до Московського пушно-хутрового інституту. У 1954 р. після ліквідації МПХІ продовжив навчання на факультеті мисливствознавства Іркутського сільсько-господарського інституту, який закінчив з відзнакою у 1957 р. Після цього Г. М. Панов поїхав до Києва, де жили дві його тітки, і вступив до аспірантури при Інституті зоології АН УРСР. Маючи бажання займатися бобрами та фауною Сибіру, перевівся до Іркутська, в аспірантуру до проф. Скалона.

Тоді й одружився, але дружина наполягала на житті в Києві. У Красноярську працював деякий час міжрайонним мисливствознавцем, потім — науковим і старшим науковим співробітником Красноярського відділення Всесоюзного НДІ тваринної сировини та хутра. Упродовж 1966–1967 рр. завідував Красноярським відділенням цього інституту. Врешті переїхав у Київ до дружини.

Рис. 1. Герман Панов удома. На фоні — трофеї (ікла). Фото І. Лереґеїди; 05.05.2008.

У Києві влаштувався мисливствознавцем Українського товариства мисливців та рибалок; потім перейшов до Інституту зоології АН УРСР (ІЗАН), у якому до пенсії працював старшим науковим співробітником Відділу фауни та систематики хребетних (лабораторія екології мисливських тварин).

З дружиною прожив довге щасливе, хоч і бездітне життя. Помер 26 червня 2021 р.; після кремації поховали на Берковецькому цвинтарі (Київ).

Ключові доробки в галузі теріології

Усі наукові здобутки Германа Михайловича тісно пов'язані з втіленням у практику ведення мисливського господарства та раціональне використання ресурсів бобра й ондатри. У зв'язку з неодноразовими переїздами, дисертацію готував у трьох закладах: Іркутському сільгоспінституті, Красноярському відділенні Всесоюзного НДІ тваринної сировини та хутра та в ІЗАН. Назва дисертації — «Бобер Єнісейського Сибіру (акліматизація, екологія, господарське використання)» (керівник В. М. Скалон; захист 1974 р. в ІЗАН).

Після аварії на Чорнобильській АЕС Герман Михайлович із колегами в грудні 1986 р. провів перший авіаоблік копитних у зоні зараження. У наступні роки він — один з основних виконавців тем, пов'язаних з оцінкою стану угруповань звірів і птахів у Зоні відчуження. Був активним учасником досліджень з міграції радіоактивних елементів у ланцюгу ґрунт–рослинність–тварини. За дев'ять років роботи в Чорнобильській зоні Г. М. Панов здійснив понад 50 експедицій загальною тривалістю близько 600 днів.

Герман Михайлович опублікував близько 100 наукових праць, в т. ч. книгу про свій улюблений об'єкт дослідження — «Бобри» (Панов 1990).

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Однокурсник Г. М. Панова, проф. М. М. Смирнов (2009) охарактеризував його так: «Народився в інтелігентній сім'ї. Вчився дуже добре, інститут закінчив з червоним дипломом. Чудово складений, спортивний, завжди чистий, охайний, з легкою посмішкою на вустах. Був зібраний, цілеспрямований, дисциплінований...». Студентом займався спортивною гімнастикою.

Немало теплих слів про науковця можна віднайти в мемуарах фахівців (Штильмарк 2006; Мельников 2012). Як польовик він мав неординарну натуру та молодецьку вдачу. Як згадують його однокурсники С. О. Коритін та В. О. Ігнат'єв (2006), «одного разу ледь не замерз у Саянах, двічі тонув у тайгових ріках, чотири рази потрапляв у автомобільні аварії, тричі ... опинявся на межі нещасних випадків під час польотів на Таймирі».

Рис. 2. Герман Михайлович на біобазі Теремки: річниця Чорнобіля. Фото І. Легейди. 26.04.2011.

Професійні інтереси Германа Михайловича вдало поєднувалися із захопленням, якому він віддавався усією душею, — полюванням. До останніх років не розлучався з предметом особливої гордості — карабіном «Барс-1», з якого стріляв надзвичайно влучно. Щороку відзначав роковини трагедії на Чорнобильській АЕС, зустрічаючись із колегами, які з перших днів після аварії були у «науковому строю» поряд з ліквідаторами.

На схилі років не був позбавлений милих дивацтв, зокрема не користувався мобільним зв'язком. Чесноти, якими щедро нагородила Панова природа, залишилися до старості — скромність, порядність, охайність, відповідальність. Він був уособленням «рафінованого інтелігента», який вмів донести до співрозмовника свою думку у доступній, змістовній формі.

Література

- Корытин, С. А., В. А. Игнатьев. 2006. *Храм Дианы на Пехре*. Альфа-Ком, Вятка, 1–552.
- Мельников, В. К. 2012. *Записки Охотоведа*. ООО «ППП ЭРА», Москва, 1–352.
- Панов, Г. М. 1990. *Бобры*. Урожай, Киев, 1–176.
- Панов, Г. 2002. Динаміка ареалів та чисельності напівводних хутрових звірів в Україні у другій половині ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*, **30**: 119–132.
- Смирнов, С. Н., М. Н. Смирнов. 2009. *Три века и две судьбы: воспоминания, размышления, дневники*. Поликом, Красноярск, 1–743.
- Штильмарк, Ф. Р. 2006. *Отчет о прожитом (записки эколога-охотоведа)*. Логата, Москва, 1–528.

СМАГОЛЬ, В. Герман Панов — фахівець з біології напівводних звірів та дослідник фауни Чорнобильської зони. — Значний обсяг нарисів присвячено чеснотам Германа Михайловича, спогадам його друзів та колег. Поряд з тим, висвітлено наукові здобутки вченого, які, переважно, стосуються заходів з реакліматизації, охорони, раціонального використання бобра. Особливої уваги заслуговують дослідження стацій існування, кормової бази, паразитофауни виду тощо. Паралельно Г. М. Панов досліджував міграцію та накопичення радіонуклідів у тканинах ссавців на території зони відчуження ЧАЕС.